Työ- ja elinkeinoministeriö Neuvostoraportti EU/14/2023-TEM-23

Löyttymäki Taru 15.8.2023

Raportti: EU:n epäviralliset kilpailukykyministerikokoukset 24.-25.7. ja 27.-28.7.2023

Kokous

EU:n epäviralliset kilpailukykyministerikokoukset: sisämarkkinat ja teollisuuspolitiikka 24.-25.7.2023 Bilbaossa ja tutkimus ja innovaatiot 27.-28.7.2023 Santanderissa

Espanjan puheenjohtajakauden epävirallinen kilpailukykyministerikokous (sisämarkkinat, teollisuuspolitiikka) järjestettiin Bilbaossa 24.-25.7.2023. Suomea kokouksessa edusti elinkeinoministeri Wille Rydman.

Kokouksen pääteemana oli avoin strateginen autonomia, josta käytiin plenaarikeskustelu. Jäsenmaiden puheenvuoroissa strategisen autonomian edistämiseksi korostuivat mm. sisämarkkinaesteiden poistaminen, lainsäädännön yksinkertaistaminen ja riippuvuuksien vähentäminen. Lisäksi kokouksessa oli kolme erillistä työpajakeskustelua, joista Suomi osallistui valtiontukia käsitelleeseen työpajaan. Työlounaalla ministerit keskustelivat komission julkaisemasta taloudellisen turvallisuuden tiedonannosta.

EU:n epävirallisessa tutkimuksesta ja innovaatioista vastaavien kilpailukykyministerien kokouksessa 27.-28.7.2023 keskusteltiin tiedediplomatian roolista nykytilanteessa suhteessa EU:n globaaliin lähestymistapaan ja Horisontti Eurooppa –puiteohjelman 2. strategisesta suunnitelmasta vuosille 2025 –2027. Lisäksi lounaalla kuultiin esitys IFMIF-DONES -projektista, jossa tutkitaan fuusioenergiavoimalaitoksissa tarvittavia materiaaleja. Suomea edustettiin kokouksessa virkamiestasolla, delegaation johtajana toimi TEM:n johtava asiantuntija Timo Haapalehto.

Epävirallisissa kokouksissa ei tehty päätöksiä.

Sisämarkkinat ja teollisuuspolitiikka

1. Plenaarikeskustelu: avoin strateginen autonomia

Puheenjohtaja Espanja pohjusti keskustelua kertaamalla tilannekuvan avoimen strategisen autonomian kasvaneesta tarpeesta. Tämä ei luonnollisesti tarkoita protektionismia, vaan tietyistä riskipitoisista riippuvuuksista irtautumista ja omavaraisuuden vahvistamista kriittisillä sektoreilla sekä riittävästi hajautettuja arvoketjuja. Kestävä kilpailukyky edellyttää edelleenkin vahvoja kansainvälisiä kumppanuuksia ja avointa, sääntöpohjaista kauppaa. Pohjan kaikelle luo vahvat ja hyvin toimivat sisämarkkinat.

Komissiota kokouksessa edusti oikeusasioista vastaava komissaari Didier Reynders. Hän totesi EU:n ottaneen jo monia strategisen autonomian vahvistamiseen tähtääviä askeleita. Työtä on tehty ja lainsäädäntöä on hyväksytty tai prosessissa monilla sektoreilla; energia, teollisuuspolitiikka,

digitalisaatio, kuluttajat, sisämarkkinat, kauppapolitiikka. Tehtävää on kuitenkin edelleen mm. kriittisten teknologioiden skaalaamisessa, sisämarkkinasääntöjen tehokkaammassa toimeenpanossa tai tutkintojen vastavuoroisessa tunnustamisessa. Komissaarin mukaan yksi useimmin esiin tuotu kasvun este tai hidaste on osaavan työvoiman saatavuus. Pöydällä on vielä merkittäviä aloitteita, joiden eteen neuvoston on työskenneltävä, jotta ne voidaan viimeistellä vielä tällä lainsäädäntökaudella. Tärkeän osan kokonaisuudesta muodostaa taloudellinen turvallisuus, jota koskien komissio on hiljattain (20.6.2023) antanut tiedonannon ja esitellyt siinä ajatuksia toimiksi riippuvuuksien vähentämiseksi.

Kilpailukyvyn korkean tason työryhmän (HLG) puheenjohtajana seuraavan trio-kauden ajan toimiva Belgian Renaat Schrooten kertoi lyhyesti trio-ohjelman sisällöstä ja että se sisältää vahvan painotuksen myös strategiseen autonomiaan.

Suomi avasi pöytäkierroksen toteamalla strategisen kilpailukyvyn olevan uuden hallitusohjelman prioriteetteja. Työn keskiössä tulee edelleen olla sisämarkkinoiden vahvistaminen avoimen strategisen autonomian peruspilarina. Tehokas kilpailupolitiikka sekä tiukka valtiontukipolitiikka ovat olennaisia edellytyksiä sisämarkkinoiden toimivuuden takaamiselle. Strategisten riippuvuuksien vähentämisessä lähtökohtana tulisi olla markkinalähtöisyys. Sen sijaan, että kapasiteettia pyritään kasvattamaan olemassa olevien teknologioiden varaan, olennaisempaa on panostukset innovaatioihin, teknologianeutraliteetti huomioiden. Investoinnit puhtaan energian ja kiertotalouden ratkaisuihin ovat välttämättömiä. Houkuttelevan toimintaympäristön kannalta yritysten hallinnolliseen taakkaan ja eri toimien yhteen toimivuuteen tulisi kiinnittää kasvavaa huomiota.

Myös muiden jäsenvaltioiden puheenvuoroissa priorisoitiin sisämarkkinoiden toimivuutta ja jäljellä olevien esteiden poistamista. Paljon huomiota sai, että EU:ssa on viime aikoina hyväksytty runsaasti osin hyvin yksityiskohtaista lainsäädäntöä. Lainsäädännön yksinkertaistaminen ja hallinnollisen taakan vähentäminen tulisikin asettaa konkreettisemmaksi tavoitteeksi. Vakaa ja ennustettava sääntely-ympäristö on EU:n vahvuuksia, mutta nykytahdilla ylisääntelyn vaara on olemassa. Riippuvuuksien vähentäminen erityisesti kaksoissiirtymän kannalta kriittisillä aloilla nähtiin varsin perustelluksi. Samalla on kuitenkin huolehdittava siitä, etteivät EU:n toimet käänny itseään vastaan ja näyttäydy protektionistisina. EU:n tulee tavoitella kansainvälisiä kumppanuuksia ja kunnianhimoisia vapaakauppasopimuksia. Monet korostivat myös innovaatioiden ja tulevaisuuden teknologioiden merkitystä.

Suomen tavoin monet samanmieliset jäsenmaat pitivät valtiotukisääntelyn huojentamista nykyisestä epätoivottavana kehityssuuntana. Rahoitukseen pääsy yleisempänä kysymyksenä nousi niin ikään esiin. EU:n rahoitusinstrumenttien luonne näyttäytyy yrityksille usein monimutkaisena ja turhan hitaana välineenä verrattuna esimerkiksi USA:n tarjoamiin instrumentteihin. Pääomamarkkinaunionin viimeistelyn tarve nousi myös esiin.

Aiempaa useamman maan puheenvuoroissa nostettiin esiin kiertotalous ratkaisuna EU:n rajallisiin resursseihin. Useat mainitsivat myös tässä yhteydessä raaka-ainealoitteen sekä nettonollateollisuusaloitteen tärkeinä riippuvuuksia vähentävinä ja EU:n omaa kapasiteettia vahvistavina toimina. Myös kestävämpää kuluttamista peräänkuulutettiin.

Irtautumista fossiilisista energialähteistä, energian sisämarkkinoiden tiivistämistä ja uusia energiaratkaisuja pidettiin myös tärkeinä. Joillekin maille oli tärkeää tuoda esiin kohtuulliset energian hinnat. Ydinvoima osana maiden energiapalettia nousi myös esiin.

2. Työpajakeskustelu: valtiontukisääntöjen joustavuus

Kokouksessa käytiin kolme erillistä työpajakeskustelua; 1) lyhyen aikavälin vastaukset: valtiontukisääntöjen joustavuus, 2) pitkän aikavälin kilpailukyky: sisämarkkinoiden täydentäminen vastaamaan ulkoisia haasteita ja 3) politiikkatoimet taloutemme tueksi: taloudellinen tuki. Suomi osallistui Belgian puheenjohtamaan valtiontukia käsitelleeseen työpajaan (muut osallistujat Liettua, Bulgaria, Kreikka, Viro, Islanti, Norja, Slovakia ja Slovenia).

Työpajakeskustelussa korostettiin tasapuolisten toimintaedellytysten ja sisämarkkinoiden turvaamisen merkitystä. Osa jäsenmaista koki kolmansien maiden toimien (kuten USA:n Inflation Reduction Act ja kiinalaisten yritystuet) jo vaikuttaneen negatiivisesti kilpailuympäristöön erityisesti suurten investoijien harkitessa investointeja EU:n ulkopuolelle. Osa puolestaan piti vaikutusten arvioimista vielä liian aikaisena ja toivoi komissiolta toimenpiteitä viimeisimpään talousdataan perustuvan vaikutustenarvioinnin kokoamiseksi. Jäsenmaat kokivat TCTF:n (Temporary Crisis and Transition Framework) hyödyllisenä kriisitilanteessa, mutta osa koki viimeaikaisten joustojen jo johtaneen tukikilpailuun EU:ssa. Nykyisen valtiontukikehikon hyödynnettävyyden osalta useimmat maat näkivät valtiontuki-instrumenttien hyödyllisyyden osana politiikkatoimia, joilla edistetään kaksoissiirtymää, vähennetään strategisia riippuvuuksia ja houkutellaan investointeja. Jäsenmaat toivoivat kuitenkin tarkkuutta siinä, että sisämarkkinoilla haitallinen tukikilpailu vältettäisiin ja jäsenmaiden tasapuoliset toimintaedellytykset turvattaisiin. Sisämarkkinoiden toimivuuden takaaminen sekä normaaleina että kriisiaikoina nähtiin tärkeänä, samoin sisämarkkinoiden valmius toimia tarkoituksenmukaisesti tulevissa haasteissa. Jäsenmaiden näkemykset erosivat jonkin verran siinä, kuinka laajoja poikkeuksia valtiontukikehikkoon tulisi sallia. Osa jäsenmaista piti tärkeänä, että tuet ovat oikein kohdennettuja ja ajallisesti rajattuja. Yleisesti ottaen nähtiin, että valtiontukisääntöjen helpotusten tulisi olla tilapäisiä, eikä valtiontuilla voida vastata kaikkiin haasteisiin joita EU:n kilpailukykyyn liittyy, vaan tulisi turvautua kilpailua vähemmän vääristäviin välineisiin. Erityistä huomiota toivottiin kohdistettavan pk-yritysten tilanteeseen. Joustavammat ja nopeammat valtiontukiprosessit auttaisivat pk-yrityksiä hyötymään tuista ja vähentäisivät sekä yritysten että jäsenmaiden hallinnollista taakkaa. Usea jäsenmaa näki nykyiset valtiontukiprosessit hitaina ja raskaina. Myös IPCEI (Important Projects for Common European Interest) nähtiin prosessimielessä monimutkaisena, vaikkakin järjestelmän ansiot kaksoissiirtymän edistäjänä tunnustettiin.

Suomi korosti puheenvuorossaan faktapohjaista valtiontukipolitiikkaa, jossa uusia keinoja ei otettaisi käyttöön ennen kuin aikaisempien joustojen vaikutukset sisämarkkinoihin on kunnolla arvioitu. Suomi nosti esiin, että valtiontuet eivät voi olla pitkän aikavälin ratkaisu kolmansien maiden asettamaan kilpailuhaasteeseen.

Pitkän aikavälin kilpailukykyä käsitelleessä työpajassa esiin nousivat erityisesti rahoitus, one-stop shops, luvituksen nopeuttaminen, nettonollateknologioiden identifiointi sekä rajat ylittävien yhteistyöprojektien edistäminen. Suhtautumisessa teknologianeutraliteettiin jäsenmaiden mielipiteet jakautuivat. Taloudellista tukea koskevassa työpajassa jäsenmaat keskustelivat mm. IRA:n EU:lle asettamista haasteista, kolmansien maiden kilpailusta, EU:n suvereniteetin rahoituksesta ja Ukrainan jälleenrakennuksesta.

Työryhmäkeskustelujen päätteeksi komissio (pääjohtaja Kerstin Jorna, DG GROW) totesi geopoliittisen kontekstin muuttuneen merkittävästi viime vuosina. Yritysten tulee sopeuttaa toimintaansa muuttuneeseen tilanteeseen ja ratkaisuja tähän on jo olemassa (mm. tutkimus). Komissio painotti innovaatioiden skaalaamisen merkitystä sisämarkkinoilla. Myös regulaatiolla on merkittävä rooli, erityisesti kierrätyksen ja kestävyystavoitteiden saavuttamisessa. Tähän tarvitaan myös rahoitusta, ja julkinen raha voi auttaa erityisesti riskipitoisissa kaksoissiirtymää edistävissä projekteissa. Komissio toi esiin, että STEP-välineen avulla on tarkoitus koota eri rahoitusmahdollisuuksia yhteen. Rahoituksen lisäksi tärkeää tulee olemaan kysynnän ja tarjonnan synkronisointi.

Tutkimus ja innovaatiot

1. Tiedediplomatia

Keskustelua tiedediplomatian roolista ja yhteisen eurooppalaisen tiede-, teknologia- ja innovaatiodiplomatian viitekehyksen vahvistamisesta alusti apulaispääsihteeri Alvaro Albacete Välimeren unionista. Albaceten puheenvuoro käsitteli tulevaisuuden haasteita kuten ilmastonmuutosta ja ruokaturvaa ja sitä, miten alueellisella yhteistyöllä voidaan vastata niihin. Lisäksi alueellinen T&K-yhteistyö voi auttaa alueita saamaan pätevämpää työvoimaa ja parantamaan asuin- ja elinoloja laajasti koko alueella. Lisäyhteistyö tarvitsee kuitenkin myös enemmän koordinaatiota ja investointeja kansallisiin tutkimusjärjestelmiin. Kokouksen osallistujat kutsuttiin osallistumaan 3.10.2023

Barcelonassa järjestettävään Välimeren alueen tiedediplomatiakonferenssiin (Euro-Mediterranean Conference on Science Diplomacy).

Euroopan komission puheenvuoron piti tutkimuksen ja innovaatioiden pääosaston uusi pääjohtaja Marc Lemaître, joka korosti komission tiedediplomatiatyön perustuvan pitkälti neuvoston päätelmiin globaalista lähestymistavasta tutkimukseen ja innovaatioihin (28.9.2021), missä neuvosto pyytää komissiota ja Euroopan ulkosuhdehallinto EEAS:aa luomaan yhteisen viitekehyksen eurooppalaiselle tiedediplomatialle. Pääjohtaja Lemaître myös linjasi, mitä kaikkea komission mielestä tiedediplomatian tulisi terminä kattaa: hänen mukaansa tiedediplomatian tulisi palvella niin tieteen, diplomatian kuin päätöksenteonkin tarpeita. Komissio haluaa pitää tiedeyhteistyön niin avoimena kuin mahdollista, mutta Lemaître myös korosti, että EU on valmis tässä maailmantilanteessa olemaan niin suljettu kuin tarpeellista on. Lisäksi hän toivoi lisää koordinaatiota jäsenmaiden omiin tiedediplomatiatoimiin Team Europe -hengessä.

Jäsenmaiden puheenvuoroissa annettiin vahva tuki yhteisen tiedediplomatian viitekehyksen pikaiselle laatimiselle sekä EU:n tutkimusyhteistyön pitämiselle jatkossakin niin avoimena kuin mahdollista ja niin suljettuna kuin tarpeellista. Lisäksi keskustelussa nousi esiin tarve varsin konkreettisille toimenpiteille, joiden avulla jäsenmaat voisivat yhteisesti toimia tiedediplomatian saralla. Useat jäsenmaat myös kertoivat omista tiedediplomatiatoimistaan ja -verkostoistaan, joita on varsin runsaasti. Myös EU-tasolla katkaistu tutkimusyhteistyö Venäjän ja Valko-Venäjän kanssa nousi esiin monissa puheenvuoroissa esimerkkinä tilanteesta, jossa tiedediplomatiaakaan ei voida käyttää. Komissio myös kertoi loppupuheenvuorossaan, että komissio valmistelee yhteistyön kieltämistä EU-rahoitteisissa projekteissa myös yksittäisten venäläisten ja valkovenäläisten tutkijoiden kanssa.

Suomi korosti puheenvuorossaan tiedediplomatian tärkeyttä globaalien haasteiden ratkaisemissa ja toivoi konkreettisia toimia osaksi kansainvälisten kumppaneiden kanssa käytävää tiede- ja teknologiadialogia.

Työ tiedediplomatian parissa jatkuu Madridissa 18.-19.12.2023 järjestettävässä tiedediplomatiakonferenssissa, jonne tullaan kutsumaan kaikkien jäsenmaiden edustajat ja laajasti sidosryhmiä.

2. Horisontti Eurooppa –puiteohjelman 2. strateginen suunnitelma

Iltapäivällä keskusteltiin Horisontti Eurooppa –puiteohjelman 2. strategisesta suunnitelmasta vuosille 2025–2027. Keskustelussa ilmeni, että monet jäsenmaat ovat sitä mieltä, että ensimmäinen strateginen suunnitelma on onnistunut linjaamaan EU:n ja puiteohjelman prioriteetteja entistä yhteensopivammiksi, mutta samalla monet jäsenmaat kokevat, että strateginen suunnitelma on nykyisellään varsin monimutkainen, eikä monimutkaisuutensa vuoksi välttämättä kannusta hakijoita osallistumaan puiteohjelmaan. Tästä syystä useissa puheenvuoroissa nähtiin tarpeelliseksi kehittää, selkeyttää ja parantaa strategista suunnitelmaa entisestään.

Useat keskimääräistä heikommin puiteohjelmarahoitusta kotiuttavat eli ns. EU13-maat toivat esiin innovaatiokuilun kaventamisen tärkeyttä ja tarvetta osaamisen levittämis- eli widening-instrumenttien jatkokehittämiselle. Lisäksi monet EU13-maat korostivat widening-toimien olevan tarpeen edelleen kansallisella eikä aluetasolla.

Muita puheenvuoroissa esiin nousseita teemoja olivat synergioiden ja yhteensopivuuden parantaminen eri EU-ohjelmien välillä (ml. Suomen puheenvuoro), strategisen suunnitelman ja ERA Policy Agendan parempi yhteensopivuus, strategisen suunnitelman pitäminen tarpeeksi joustavana, jotta puiteohjelmalla voidaan vastata myös yllättäviin haasteisiin ja sen varmistaminen, että myös tulevalla budjettikaudella on tarjolla tarpeeksi rahoitusta vaikuttavaan tutkimustoimintaan puiteohjelman kautta. Useat jäsenmaat myös korostivat yhteisen suunnitteluprosessin tärkeyttä seuraavaa strategiasuunnitelmaa luotaessa.

Jäsenmaita jakoi kysymys siitä, voidaanko seuraavan strategisen suunnitelman osana perustaa uusia rahoitusinstrumentteja. Suomi nosti esiin, että näin pitäisi toimia vain poikkeustapauksissa.

3. Työlounas: IFMIF-DONES –projektin esittely

Lounaalla kuultiin esitys fuusioenergian potentiaalista sekä IFMIF-DONES -hankkeen yleisesittely. Hankkeen tavoitteena on tuottaa tietoa fuusiovoimalaitoksessa käytettävien materiaalien käyttäytymisestä fuusioreaktorin olosuhteissa. Hankkeen koordinaattorit ovat Espanja ja Kroatia. Tutkimuslaitos sijoitetaan Espanjan eteläosaan lähelle Granadan kaupunkia. Hankkeelle haetaan lisää jäseniä rahoittamaan laitteiston rakentamista. Muutama viikko sitten järjestettiin ensimmäinen ohjausryhmän kokous, johon tarkkailijana osallistui myös asiantuntija Suomesta.

Lyhyen keskustelun aikana muutama jäsenmaa tiedusteli, miten priorisoidaan eri infrastruktuurit, jotka ovat erittäin kalliita. Komissio vastasi, että priorisointia tehdään ESFRI-työryhmässä. ESFRI:n (European Strategy Forum on Research Infrastructures) listalle pääsy on edellytys EU-rahoitukselle. Tämän jälkeen jäsenmaat tekevät omat priorisointinsa ja mahdolliset rahoituspäätökset.

Käytäväkeskusteluissa nousi esille, että yhdysvaltalaiset yritykset ovat esittäneet mielenkiintoa investoida laitteistoon. Sen sijaan valmistelematta on vielä periaatteet koskien sitä, miten kolmansien maiden ja niissä toimivien yritysten investointeihin suhtauduttaisiin. Kyse ei ole avoimesta perustutkimuksesta vaan tavoitteena on luoda pohja kaupallisille voimalaitoksille, jolloin asiaan liittyy vahvasti Euroopan suvereniteetti energiasektorilla.

Suomen edustajat

<u>Sisämarkkinat ja teollisuuspolitiikka:</u>
Wille Rydman, elinkeinoministeri
Leila Vilhunen, elinkeinoministerin virkamiesavustaja (EU- ja kv-asiat)
Maija Palmu, erityisasiantuntija, EUE

<u>Tutkimus ja innovaatiot:</u>
Timo Haapalehto, johtava asiantuntija, TEM
Saara Vihko, opetusneuvos, OKM